

TOEKENNING VAN DE *FRANS DE POTTER - JAN BROECKAERTPRIJS* AAN JOZEF SCHEERDER

Leo PÉE

Geachte Genodigden,

Nu tien jaar geleden, in 1983, kwam, op voorstel van wijlen mijn voorganger Achiel De Vos, in de schoot van het Oostvlaams verbond van de Kringen voor Geschiedenis, de *Frans De Potter-Jan Broeckaertprijs* tot stand. De bedoeling van deze tweejaarlijkse prijs was om het historisch werk van plaatselijke vorsers aan te moedigen of het gezamenlijk oeuvre van een lokale historicus te bekronen; historicus die, aldus de toekenningsmodaliteiten, "*het verleden van zijn dorp of streek op een wetenschappelijke en originele wijze beschreven heeft*". Op het Colloquium van de Oostvlaamse Kringen voor Geschiedenis te Aalst, werd pastoor Jozef de Brouwer als eerste laureaat gehuldigd. Bij de latere colloquia volgden dan pastoor Jozef De Wilde te Sint-Niklaas, Marcel Bovyn te Oudenaarde, Achiel De Vos te Ronse en, in 1991, Paul Van Butsele te Deinze.

Vandaag is Jef Scheerder aan de beurt, de huidige ondervoorzitter van de jubilerende Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent, en dit jaar - juist geteld - reeds een halve eeuw lid van dit geleerd genootschap; meteen nóg een aanleiding om te vieren.

Het is niet gemakkelijk om een levensschets te geven van een man die wij bijna heel zijn lange leven lang met zo veel in elkaar verstrengelde vezels verbonden weten aan geschiedenisonderwijs en geschiedvorsing. Toch kunnen wij drie grote lijnen onderscheiden die zich, alvast tot zijn pensionering, mooi parallel en in wisselwerking met elkaar hebben ontwikkeld. Ik bedoel zijn sterke band met de Leuvense oudstudentenbeweging, zijn vruchtbaar leraarschap en zijn niet aflatend historisch vorsingswerk.

Ofschoon te Gent geboren in het jaar 1911, trok Jef Scheerder naar de Leuvense Alma Mater, waar hij Letteren en Wijsbegeerte ging studeren, meer bepaald Geschiedenis.

Nog in volle opleiding, stichtte hij in 1935 samen met enkele medestudenten

LEO PÉE

de *Historische Kring*, waarvan hij gedurende twee jaar praeses was. Het volgend jaar gaf hij, nog steeds als student, de impuls tot de oprichting van een bond van Leuvense oud-studenten in de geschiedenis, de *Vereniging Historici Lovanienses*. Van 1939 tot 1972 bleef hij de bezielende voorzitter. Gedurende die vele jaren hield hij het aangroeiend en erg wisselend adressenbestand bij, organiseerde enquêtes over de tewerkstelling van de afgestudeerden, verzamelde bij de leden bibliografische gegevens en probeerde zoveel mogelijk nieuws over de Leuvense historici door te geven. Daarnaast publiceerde hij al die tijd in de *Tijdingen uit Leuven*, het ledenblad van die Vereniging, het "lief en leed" van de Leuvense historici; hij gaf er samenvattingen van de lezingen die tijdens de jaarlijkse bijeenkomsten gehouden werden en schreef recensies over de publikaties van de leden. Toen in 1965 de vzw *Unie van de Lovanienses*, de voorloper van de huidige *Alumni Lovanienses* werd opgericht, behoorde Jef Scheerder - hoe raadt men het - tot de stichtende leden; hij werd door de kersverse Raad van Beheer meteen tot secretaris aangesteld.

Bij zijn terugtreding als voorzitter op 15 oktober 1972 mocht hij dan ook vanwege Rector De Somer speciale woorden van dank ontvangen. De klap op de vuurpijl kwam echter vijftien jaar later, in 1987, toen de door hemzelf opgerichte *Vereniging Historici Lovanienses* een welgemeende hulde bracht aan haar oud-voorzitter onder de vorm van een *Liber Amicorum Dr. Jef Scheerder*.

Na het behalen van zijn licentiaatsdiploma begon voor Jef Scheerder een lange loopbaan als leraar in het Middelbaar Onderwijs; een loopbaan die hem door drie provincies voerde, Brabant, Oost-Vlaanderen en Limburg. Hij begon zijn onderwijsopdracht te Eigenbrakel, in het *Collège Cardinal Mercier*; nadien onderwees hij achtereenvolgens in de Koninklijke Athenea van Kortrijk en van Sint-Niklaas, om uiteindelijk in dat van Genk te belanden.

Als leraar beperkte hij zich niet tot een loutere overdracht van de verplichte leerstof; logischerwijze werden zijn lessen beïnvloed door een aanhoudend groeiende inspiratie, die hij putte uit zijn persoonlijk historisch vorsingswerk. Maar bovendien maakte hij zich tevens verdienstelijk op gebied van didaktiek en vulgarisatie; in de jaren vijftig publiceerde hij namelijk verscheidene bijdragen, onder andere voor handboeken ten behoeve van het Middelbaar Onderwijs. Wij citeren in dit verband de titels *Het Zuiden na 1648*, in de *Geschiedenis der Nederlanden*, onder de redactie van L. Verberne, te Nijmegen; verder de *Geschiedenis van de Moderne Tijden* (samen met L.J. Jonkheer) en *Adriaan VI, de enige Nederlandse Paus*, in de reeks *Historische Documentatie*.

Doch wat ons vandaag vooral bezig houdt is de historicus in Jef Scheerder,

DE POTTER-BROECKAERTPRIJS 1993

meer bepaald: zijn onbaatzuchtige engagement in pedagogische, maar vooral historische kringen, en zijn verdienstelijk wetenschappelijk werk als geschiedkundig vorser.

Zijn engagement in het kringleven laat zich het best omschrijven in een eenvoudige chronologische opsomming van zijn activiteiten:

- van 1939 tot 1949 was hij bestuurslid van de *Oudheidkundige Kring van het Waasland*, nadien, tot circa 1951 ook ondervoorzitter. In 1945 was hij er tevens medestichter van de *Bibliotheca Wasiana*, de *Vereniging voor Bio-Bibliografie van het Land van Waas*.
- tot 1990 was hij beheerder van de V.Z.W. *Centrum voor de Studie van Land en Volk van de Kempen*.
- hij was tevens beheerder van de *Regionale Limburg van de Belgische Federatie van de leraars geschiedenis*; in 1953-54 fungeerde hij er korte tijd als voorzitter en vanaf 1963 als ondervoorzitter. Toen inspecteur Flam in 1968 de deelname van de leraars aan deze Federatie verbood, ging zij langzaam teloor; Jef Scheerders trachtte nog een tijd lang vergaderingen te organiseren, doch de leraars durfden niet te komen, vandaar dat hij dan maar ontslag nam.
- in 1943 - dus 50 jaar geleden - werd hij, op uitnodiging van Dr. Jan Dhondt, lid van de *Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*; sinds 1982 is hij er de gewaardeerde ondervoorzitter.
- Vermelden wij ten slotte dat Jef Scheerder nu ruim tien jaar de Gentse Maatschappij getrouw vertegenwoordigt in het *Oostvlaams Verbond van de Kringen voor Geschiedens*.

Wat betreft zijn wetenschappelijk werk vinden wij de grote lijnen van zijn later vorsingswerk reeds uitgezet in zijn licentiaatsverhandeling. Onder invloed van professor Van der Essen en diens werk in verband met de Opstand der Nederlanden, koos Jef Scheerder, zoals trouwens vele andere studenten, voor zijn verhandeling een onderwerp over de Reformatie en de Opstand tegen Spanje tijdens de 16de eeuw. In 1937 promoveerde hij als licentiaat, met grote onderscheiding, op zijn verhandeling over *Opkomst en verspreiding van het calvinisme te Gent*. En dit thema liet hem later nooit meer los. In de 32 jaar die liggen tussen zijn licentiaats- en zijn doctoraatsverhandeling pleegde hij een vrij omvangrijke reeks grotere en kleinere bijdragen in de meest diverse historische tijdschriften; nagenoeg al die artikels hebben echter dit gemeen: de studie van de Geuzentijd in de 16de

LEO PÉE

eeuw.

Geen wonder dat een dergelijk intens en duidelijk afgelijnd vorsingswerk uiteindelijk tot een doctoraatstitel heeft geleid: in 1971 promoveerde hij te Leuven, alweer met grote onderscheiding, tot doctor in de Geschiedenis, met zijn proefschrift *Het wonderjaar te Gent, 1566-1567*; met deze studie verwierf hij "ex aequo" de Prijs voor Geschiedenis 1971 van de Provincie Oost-Vlaanderen.

Dit bevestigde Jef Scheerder als autoriteit voor de periode van de Beeldenstorm. Doch hij verdiende reeds vroeger die hoge waardering. In 1966 namelijk organiseerde hij te Leuven het Internationaal Colloquium, gewijd aan de problemen van het Wonderjaar 1566; Jef Scheerder gaf er een omstandig relaas over de gebeurtenissen te Gent en besloot dat de Beeldenstorm geen spontane uiting van volkswoede was, en nog veel minder een afleiding van de aanval der bezitslozen op de geldkisten der burgers. Het was echter in zijn doctoraal proefschrift en in de latere studie *De Beeldenstorm*, dat hij het bewijs leverde dat de Beeldenstorm in de eerste plaats een godsdienstige beweging was, die hoofdzakelijk plaats vond in die gewesten waar de hervormde godsdienst de meeste aanhangers telde, op die plaatsen waar de inwoners de hagepreken hadden bijgewoond.

Ook na zijn pensionering, in 1972, bleef Doctor Scheerder erg actief. Enerzijds verdiepte hij zich nog meer in die temata die van meetaf aan zijn geschiedkundige interesse in de ban hielden: de gebeurtenissen uit de tijd van de Beeldenstorm dus. En nu niet enkel meer te Gent, maar ook elders. Wij vernoemen in dit verband slechts het belangrijkste:

- *De werking van de Inquisitie*; wat zijn bijdrage was aan het Tweedaags Colloquium bij de vierhonderste verjaardag van de Pacificatie van Gent in 1976.
- zijn tweede herwerkte editie van *De Beeldenstorm* in 1978
- *De Hervorming te Deinze*, in 1980, en in datzelfde jaar ook *De graaf van Horne*;
- *Schoolmeesters en schoolmeesteressen te Gent tijdens het Wonderjaar*, in 1981;
- *Nicasius van der Schuere, een aanvoerder van de Beeldenstorm te Turnhout*, in 1985;
- en ten slotte, in 1991, *Documenten in verband met confiscatie van roerende goederen van hervormingsgezinden te Gent (1567-1568)*.

Anderzijds heeft hij zich sinds zijn pensionering ook op andere terreinen gewaagd. Zo verzorgde hij in 1977 een overzicht van de handschriften der Gentse kronieken, bewaard in de universiteitsbibliotheek te Gent. Hij deed een onderzoek naar bevolking en agrarisch-sociaal-economische toestanden

DE POTTER-BROECKAERTPRIJS 1993

te Nazareth in de tweede helft der 16de eeuw; hij beschreef de Historiek van het Postgebouw te Gent en met zijn artikel over Honderd jaar vrij katholiek onderwijs te Sint-Martens-Latem begaf hij zich uiteindelijk ook op het terrein van de hedendaagse geschiedenis.

Vermelden wij ten slotte in één adem de bijna 150 artikelen die hij pleegde voor de Grote Winklerprins en de Winklerprins Vlaanderen en de talrijke boekbesprekingen in verschillende binnen- en buitenlandse tijdschriften.

Wij zegden reeds hoe Jef Scheerder met zijn doctoraal proefschrift in 1971 de Provinciale Prijs voor Geschiedenis verwierf. In zijn verantwoording over de toekenning van deze prijs, gaf Professor Dr. Verhulst de meest gepaste kwalitatieve omschrijving van het historisch werk van Dr. Jef Scheerder; wij citeren:

"Het werk van de heer Scheerder munt uit door zijn betrouwbaarheid: de feiten en gebeurtenissen werden met de grootst mogelijke nauwkeurigheid vastgesteld, zodat een zeer grote objectiviteit werd bereikt. ...

Het werk van de heer Scheerder is voldragen en af. Bij de lektuur ervan merkt men dat de auteur jarenlang heeft geworsteld met de bronnen van de opstand en het opkomend protestantisme, dat hij lang nagedacht heeft over de problematiek, omdat hij stond tegenover een onderwerp waarover door generaties historici de meest uiteenlopende versies en interpretaties werden naar voren geschoven, waarbij beurtelings het aksent werd gelegd op de religieuze, de politieke of de sociaal-economische factor. Indien de heer Scheerder voor de religieuze en deels ook politieke faktor opteerde, dan deed hij dit niet dan na een genuanceerd tegen elkaar afwegen van al deze factoren. Het werd aldus een gerijpt werk van jaren dat de bekroning vormt van een lange loopbaan als historicus. Men moet de schrijver hulde brengen voor de moed die hij opbracht op zijn leeftijd, om over het onderwerp dat hem al heel zijn leven bezig hield, tot klaarheid en tot een gefundeerd oordeel te komen". Tot zover het citaat.

Dat deze hulde wél een hoogtepunt, maar zeker niet het einde betekende van zijn lange loopbaan, heeft Dr. Scheerder intussen ten volle bewezen.

Geboren Gentenaar, gepromoveerd aan de Leuvense universiteit en lange tijd werkzaam in het hartje van de Kempen, is Jef Scheerder nu ruim twintig jaar geleden de rust komen zoeken in de nabijheid van zijn geboortestad, in Sint-Martens-Latem, het dorp waar vele historici huizen. Doch al die tijd is hij Gent getrouw gebleven, daarvan is zijn jarenlange historisch vorsingswerk de overgrote getuige.

De toekenningsmodaliteiten van de *Frans de Potter - Jan Broeckaertprijs* zijn derhalve op Dr. Scheerder wel héél toepasselijk: *"het bekronen van het gezamenlijk oeuvre van een lokale historicus, die het verleden van zijn dorp of streek - een stad als Gent is wellicht nóg beter - op een wetenschappelijke en*

LEO PÉE

originele wijze beschreven heeft".

Daarom is vanuit de jongste vergadering van het Oostvlaams Verbond van de Kringen voor Geschiedenis, geheel spontaan en zonder voorafgaandelijke inzending van kandidaturen, het voorstel gekomen om vandaag, tijdens het Tiende Tweejaarlijks Colloquium van het genoemd Verbond, tevens Viering van het honderjarig bestaan van de Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent, aan U, Dr. Scheerder, deze prijs te overhandigen.

Waarde vriend, mogen wij u vragen deze herinneringsoorkonde en de prijs ten belope van 10.000 fr in ontvangst te willen nemen.

BIBLIOGRAFIE - JOZEF SCHEERDER

1. Chronologische lijst van de publikaties van Dr. Jozef Scheerder

- *La "chronijcke van Ghendt" de J. Van de Vivere et autres annotateurs*, in *Revue d'Histoire Ecclésiastique (R.H.E.)*, 35 (1939), pp. 533-538.
- *Gentenaars voor den Raad van Beroerten*, in *Bijdragen tot de geschiedenis en oudheidkunde*, (4e Faunreeks) 1, Gent, 1943, pp. 131-141.
- *Het beoefenen van de geschiedenis aan de universiteit te Leuven*, in *Wetenschappelijke Tijdingen*, jg. 8 (1943), kol. 180-186 en 288.
- *De Inquisitie in de Nederlanden in de XIVE eeuw*, (De Seizoenen, 48), Antwerpen, 1944, 112 pp.
- Diverse ge vulgariseerde historische bijdragen in de dagbladen, 1946-1947.
- *Eenige nieuwe bijzonderheden betreffende het 3.000.000 goudguldens rekwest (1566)*, in *Miscellanea historica in honorem Leonis van der Essen*, deel I, Brussel-Parijs, 1947, pp. 559-566.
- *De Bibliotheca Wasiana* (Radiozender Gent, 2 jan. 1949) in *Het Vrije Waasland*, jg. 6, 8 jan. 1949.
- *Sint-Niklaas, hoofdstad van het Soete Waas*, in *De Toerist*, Oost-Vlaanderennummer, 16 mei 1949, pp. 261-264.
- *Geschiedschrijving en geschiedkundige bedrijvigheid*, in *Wetenschappelijke Tijdingen*, jg. 10 (1950), kol. 312-322.
- *Het Archivo General de Simancas*, in *Wetenschappelijke Tijdingen*, jg. 12 (1952), kol. 375-379.
- *Le Mouvement iconoclaste en 1566 fut-il spontané ou prémédité ?* in *Annales de la Fédération archéologique et historique de Belgique*, 33e Congrès, deel II, Doornik, 1952, pp. 67-74.
- *Het Zuiden na 1648*, in *Geschiedenis der Nederlanden*, red. L.G.J. Verberne, deel IV, Nijmegen, 1955, 308 pp.

LEO PÉE

- (samen met L. Jonckheer) *Geschiedenis van de Moderne Tijden*. Handboeken voor Geschiedenis, N.V. Staandaard-Boekhandel, Antwerpen, 1958, 272 pp.
- *Adriaan VI, de enige Nederlandse paus (1459-1523)*, in *Historische Documentatie*, jg. 3 (1959), pp. 113-117.
- *Het Lutheranisme te Gent*, in *Annalen van de Vereniging voor de Geschiedenis van het Belgisch Protestantisme*, 4e reeks, 6e afl., 1963, pp. 304-319.
- *Les condamnés du Conseil des Troubles*, in *Revue d'histoire ecclésiastique (R.H.E.)*, 59 (1964), pp. 90-100.
- *Jonghe, Jan Fransiscus (Bernardus) de*, in *Nationaal Biografisch Woordenboek*, I, 1964, kol. 640-644.
- *De Beeldenstorm in de Nederlanden*, in *K.V.H.U. - Tijdingen*, 1 febr. 1967, 43e jg. nr. 5, pp. 5-7.
- *De Beeldenstorm*, Bussum, 1974, 130 pp.
- *Het kerkelijk leven te Sint-Martens-Latem in de XVIIe eeuw*, in *Sint-Martens-Latem, Schetsen uit 1150 jaar geschiedenis (Jaarboek Heemkring Scheldeveld)*, Sint-Marten-Latem, 1974, pp. 209-233.
- *De werking van de Inquisitie*, in *Opstand en Pacificatie in de Lage Landen. Bijdrage tot de studie van de Pacificatie van Gent. Verslagboek van het Tweedaags Colloquium bij de vierhonderste verjaardag van de Pacificatie van Gent*, Gent, 1976, pp. 155-166.
- *De handschriften van Gentse kronieken en memorieboeken bewaard in de universiteitsbibliotheek te Gent*, in *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, Nieuwe Reeks nr. 30 (1976), pp. 15-59. Ook verschenen als *Mededeling* nr. 17 van de Centrale Bibliotheek van de Rijksuniversiteit te Gent, Gent, 1977, 45 pp.
- *De Beeldenstorm*, tweede herwerkte editie, Bussum, 1978, 142 pp.
- *De Hervorming te Deinze*, in *Bijdragen tot de geschiedenis der stad Deinze*, deel XLVII (1980), pp. 27-88.

DE POTTER-BROECKAERTPRIJS 1993

- *De graaf van Horne*, in *Driemaandelijks berichtenblad van de Heemkundige Kring van het Land van Nevele*, XI (1980, afl. maart), pp. 3-12.
 - *Honderd jaar vrij katholiek onderwijs te Sint-Martens-Latem*, in *Jaarboek IX van de Heemkundige Kring Scheldeveld* (1979-1980), pp. 89-144.
 - *Schoolmeesters en schoolmeesteressen te Gent tijdens het Wonderjaar*, in *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, Nieuwe Reeks, 35 (1981), pp. 115-128.
 - *Historiek van het Postgebouw te Gent*, in *Restauratie van het Postgebouw Gent* (uitg. Ministerie van Openbare Werken), s.l., 1981, pp. IX-XXI en 97-111.
 - *Bevolking en agrarsch-sociaal economische toestand te Nazareth in de tweede helft van de XVIe eeuw*, in *Ons Heem*, jg. 38 (1984), pp. 97-111 (Huldenummer Raf van den Abeele).
 - *Nicasius van der Schuere, een aanvoerder van de Beeldenstorm te Turnhout*, in *Taxandria*, N.R. 57 (1985), pp. 51-64 (= *Liber amicorum E. Van Autenboer*).
 - *Gueux du XVIe siècle*, in *Dictionnaire d'Histoire et de Géographie ecclésiastique*, Parijs, 1988, kol. 744-746.
 - *Guillaume d'Orange, le Taciturne*, in *Dictionnaire d'Histoire et de Géographie ecclésiastique*, Parijs, 1988, kol. 1023-1025.
 - *Documenten in verband met confiscatie van roerende goederen van hervormingsgezinden te Gent (1567-1568)*, in *Handelingen van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis*, deel CLVII (1991), pp. 125-242.
 - *Bisdommengeschiedenis. Nota's naar aanleiding van twee recente publicaties*, in *Handelingen van de Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, Nieuwe Reeks, XLVI (1992), pp. 247-249.
2. Medewerking aan de *WINKLER PRINS*:
- 62 artikelen in *Grote Winkler Prins*, 7e uitgave, in de periode van 1965 tot 1973;

LEO PÉE

- 80 artikelen in *Winkler Prins Vlaanderen*, in de periode van 1972 tot 1974.

3. Boekbesprekingen:

- in *Annalen van de Oudheidkundige Kring van het Land van Waas*, delen 54 en 66 tot 71;
- in *Revue d'Histoire Ecclésiastique*, jgn. 1948, 1951, 1978, 1983 en 1992;
- in *Wetenschappelijke Tijdingen*, jgn. 1951, 1952 en 1956;
- in *Tijdschrift voor Geschiedenis*, jg. 1972;
- in *Spiegel Historiae*, jg. 1979.